

Η ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΝΗΝ ΕΠΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ *

ΥΠΟ
ΜΕΝΕΛΑΟΥ Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Ἡ περίοδος τῆς διακυβερνήσεως τῆς ἀρτισυστάτου Ἑλληνικῆς πολιτείας ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια ὑπῆρξεν ἀναμφισβητήτως σημαντικὴ εἰς ἐπιτεύγματα εἰς πλείστους τομεῖς τῆς κρατικῆς δραστηριότητος. Ἰδιαιτέρως ὅμως δημιουργικὴ πρέπει νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ καταβληθεῖσα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην φροντίς διὰ τὴν δικαιοσύνην. Κατ' αὐτὴν ὄχι μόνον συντάσσονται πλεῖστα νομοσχέδια, ἀλλὰ καὶ δημοσιεύονται νομοθετήματα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν προϋπόθεσιν διὰ τὴν καλὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης. Ὁ Διοργανισμὸς τῶν Δικαστηρίων, ἡ Πολιτικὴ Διαδικασία, ἡ Ἐγκληματικὴ Διαδικασία, οἱ νόμοι «περὶ διαθηκῶν» καὶ «περὶ καταστάσεως τῆς Μνημονείας» (ὀργανισμὸς Συμβολαιογραφείων), ὡς καὶ ἄλλα νομοθετήματα τῆς Καποδιστριακῆς ἐποχῆς, ἂν καὶ δὲν δύνανται νὰ συγκριθοῦν ὑπὸ νομοτεχνικὴν ἔποψιν μὲ τὰ νομοθετικὰ ἔργα τῆς ἐπομένης περιόδου, ἀποτελοῦν ἀναντιρρήτως τὴν πρώτην σοβαρὰν προσπάθειαν τοῦ ἀναγεννηθέντος Ἑλληνικοῦ ἔθνους νὰ πληρώσῃ, ἔστω καὶ προσωρινῶς, τὰ ἀπὸ καιροῦ ὑφιστάμενα κενὰ εἰς τὴν νομοθεσίαν¹.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὀργανοῦται ἡ δικαιοσύνη ἐπὶ σταθερῶν βάσεων καὶ πραγματοποιεῖται τὸ πρῶτον ἡ λειτουργία τῶν τακτικῶν δικαστηρίων. Καὶ τοῦτο, διότι κατὰ τὸ πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτου (Ἰανουάριος 1828) ἑπταετὲς διάστημα δὲν ἔγινε κατορθωτὴ ἡ ἱδρυσις δικαστηρίων ἐξαιρέσει ὀρισμένων βραχυβίων καὶ τοῦ ἐμποροδικείου Σύρου². Ἡ συμβολὴ δὲ εἰς τὴν ἀπονομὴν τῆς

* Ἀνεκοινώθη εἰς τὸ πρῶτον Συνέδριον Ἀκαδημικῶν Σπουδῶν (Σπάρτη - Γύθειον 7 - 11 Ὀκτωβρίου 1977).

1. Μεν. Ἀ. Τουρτόγλου, Ὁ Διοργανισμὸς τῶν Δικαστηρίων καὶ ἡ Πολιτικὴ καὶ Ἐγκληματικὴ Διαδικασία τοῦ 1830, Ἐπετηρὶς Ἀρχείου Ἱστορίας Ἑλλήνων Δικαίου, τ. 8, ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 17.

2. Κωνστ. Τριανταφυλλοπούλου, Ἡ πολιτικὴ δικαιοσύνη ἐπὶ Καποδίστρια, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τ. 23, ἐν Ἀθήναις 1949, σ. 473.



δικαιοσύνης ιδίως τῶν πρωτοκλήτων (πρωτοδικείων) καὶ ἐκκλήτων (ἐφετείων) δικαστηρίων, ἀκόμη καὶ τοῦ Ἀνωτάτου ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν ὅτι δὲν ἦτο διόλου εὐκαταφρόνητος.

Οἱ ἔχοντες ὁμῶς τὴν διεύθυνσιν τῆς δικαιοσύνης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν Μάνην μίαν ιδιόρρυθμον κατάστασιν, ἡ ὁποία ἦτο καρπὸς τῶν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἰσχυσάντων. Συγκεκριμένως ἀφ' ἐνὸς μὲν ἴσχυεν ἐκεῖ σωρεία ἀπαραδέκτων διὰ μίαν εὐνομούμενην πολιτείαν ἐθίμων, ἀφ' ἐτέρου δὲ παρουσίαζε μεγάλας δυσχερείας ἡ ὑπαγωγὴ τῶν κατοίκων εἰς τοὺς θεσπισθέντας δικονομικοὺς τύπους.

Εἰδικώτερον ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ νομικὰ ἔθιμα πρέπει νὰ σημειωθοῦν τὰ ἐξῆς:

Τὰ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἰσχύσαντα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χῶρον ἔθιμα δὲν χαρακτηρίζονται διὰ τὴν ὁμοιομορφίαν των. Παραλλάσσουν κατὰ διαφόρους τόπους. Ἐξ οὗ καὶ ἡ μορφωθείσα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας παροιμία :

«Κάθε τόπος καὶ ζακόνι

κάθε μαχαλᾶς καὶ νόμος.»³

Ἡ παρατηρουμένη ἀνομοιομορφία αὕτη τῶν ἐθίμων ἐξηγεῖται πλήρως. Πρῶτον ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τμήματα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας ὑπήχθησαν κατὰ καιροῦς ὑπὸ διαφόρους ξένους κυριάρχους, τῶν ὁποίων τὸ δίκαιον ἦτο ἐπόμενον νὰ ἐπηρεάσῃ ἀναλόγως καὶ τὰ τοπικὰ ἔθιμα⁴. Δεύτερον, διότι ἐπὶ τουρκοκρατίας δὲν ἐφηρμόσθη τὸ αὐτὸ νομοθετικὸν καθεστῶς εἰς ὅλας τὰς δουλωθείσας περιοχάς. Ὑπῆρξαν περιοχαί, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλας, εὐνοηθεῖσαι ὑπὸ προνομίων, αἱ ὁποῖαι ἀνέπτυξαν σημαντικὴν αὐτοδιοίκησιν μὲ ἐπακόλουθον τὴν διαμόρφωσιν ἰδίου ἐθιμικοῦ δικαίου. Διὰ τὴν ἀνάπτυξιν δὲ τοῦ δικαίου τούτου συνετέλεσε τὰ μέγιστα τόσον ἡ ἀνυπαρξία ἀξιωματούχων τοῦ κυριάρχου, ἐγκατεστημένων εἰς ὠρισμένην περιοχὴν, ὅσον καὶ ἡ τυχὸν ἀνάθεσις ὑπὸ τοῦ κατακτητοῦ εἰς τὰς κοινότητας τοῦ δικαιώματος τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ τῶν γενικωτέρων προσόδων⁵.

3. Νικ. Δημητρακοπούλου, Τὸ δίκαιον ἐν ταῖς παροιμίαις, «Νομικαὶ Ἐνασχολήσεις», τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1925, σ. 106.

4. Βλ. Ἰακ. Βισβίτζη, Τινὰ περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων, «Ἀθηνᾶ», τ. ΝΓ' (1949), σ. 236. Ἀνδρ. Δρακάκη, Ἡ Σῦρος ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον, Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν, τ. ΣΤ', ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 124.

5. Βλ. Διον. Ζακυθηνοῦ, Ἡ Τουρκοκρατία, Ἀθῆναι 1957, σ. 30. Περὶ τῶν χορηγηθέντων εἰς τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν προνομίων βλ. Ἀνδρ. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, τ. 11, Ἀθήνησιν 1852, σ. 323 - 324. Πρβλ. καὶ Μεν. Ἀ. Τουρτόγλου, Περὶ τῆς Ποινικῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μετ' αὐτὴν μέχρι καὶ τοῦ Καποδιστρίου, Ἐπετηρὶς Κέντρου Ἑρεῦνης Ἱστορίας Ἑλλήν. Δικαίου, τ. 15, ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 4 ἐπ.

Μεταξύ τῶν ἰδιαιτέρως εὐνοηθεισῶν περιοχῶν συγκαταλέγεται καὶ ἡ Μάνη, ἡ ὁποία καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς τουρκοκρατίας διετήρησε καθεστῶς εὐρείας αὐτονομίας. Τοῦτο ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς κρατούσας ἐκεῖ εἰδικὰς συνθήκας εἶχεν ὥς ἐπακόλουθον τὴν διαμόρφωσιν ἰδιορρύθμου ἐθιμικοῦ δικαίου.

Πλεῖστα τῶν ἀναπτυχθέντων κατὰ τὴν περίοδον τῆς δουλείας τοπικῶν ἐθίμων πολὺ ἀπεῖχον ἀπὸ τοῦ νὰ δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι δι' αὐτῶν ἱκανοποιεῖτο, ἔστω καὶ στοιχειωδῶς, ἡ περὶ δικαίου ἀντίληψις. Ὡς ἐνδεικτικὰ παραδείγματα ἀξίζει νὰ ἀναφερθοῦν:

α) Τὸ ἐθιμον τῆς προικίσεως τῆς πρωτοτόκου θυγατρὸς, ἡ ὁποία ἐλάμβανε ὅλην ἢ τὸ μέγιστον τμῆμα τῆς περιουσίας τῶν γονέων τῆς κατ' ἀποκλεισμόν τῶν νεωτέρων ἀδελφῶν καὶ παραγνώρισιν πάσης ἀρχῆς ἰσότητος (π.χ. Σκῦρος, Σκόπελος, Μύκονος κ.λπ.)⁶.

β) Ὁ ἀποκλεισμός τῶν προικισθεισῶν θυγατέρων τῆς πατρικῆς ἢ μητρικῆς κληρονομίας⁷.

γ) Οἱ ἐξαιρετικῶς εὐνοϊκοὶ ἐθιμικοὶ κανόνες, ὡς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ κληρονομικοῦ μεριδίου τῶν πρωτοτόκων, ἀρρένων ἢ θηλέων (π.χ. Ἀμοργός, Κέα, Λαμία, Ἄνδρος ὡς καὶ ὠρισμέναι νῆσοι τῆς Δωδεκανήσου)⁸.

δ) Ὁ καθορισμός τοῦ ποσοστοῦ κληρονομίας ἐκάστου τέκνου ἀναλόγως τοῦ φύλου εἰς τὸ ὅποιον τοῦτο ἀνῆκε⁹.

ε) Ἡ μνηστεία τῶν τέκνων ἅμα τῇ γεννήσει των (Σπέτσαι)¹⁰.

ς) Τὸ ἐθιμον τῆς ἐπιμειξίας τῶν μνηστῶν πρὸ τοῦ γάμου, τὸ ὅποιον καὶ προσφάτως ἀκόμη ἔγινεν αἰτία ἀνθρωποκτονίας.

Ἐπίσης ἄξια μνείας εἶναι καὶ τὰ εἰδικώτερον εἰς τὴν Μάνην ἰσχύσαντα παρόμοια ἐθιμα:

6. Βλ. Γ. Α. Μάουρερ, Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς (μετάφρασις Χρήστου Πράτσικα καὶ Εὐστ. Καραστάθη), τ. Α', Ἀθῆναι 1943, σ. 109. Ζέπων, J.G-R., τ. 8, σ. 467. Ἰακ. Βισβίτζη, ἐνθ' ἀν., σ. 233.

7. Ζέπων, J.G-R., τ. 8, σ. 482. Ἰακ. Βισβίτζη, ἐνθ' ἀν., σ. 233.

8. Μ. Γ. Μιχαηλίδου-Νουάρου, Νομικὰ ἐθιμα τῆς νήσου Καρπάθου, τῆς Δωδεκανήσου κ.λπ., εἰς ᾧ προστίθενται καὶ τὰ ἐν τῇ λοιπῇ Δωδεκανήσῳ ἐπικρατοῦντα παρόμοια ἄγραφα ἐθιμα, Ἀθῆναι 1926, σ. 7 ἐπ. καὶ σ. 61. Ἰακ. Βισβίτζη, ἐνθ' ἀν., σ. 233. Ζέπων, J.G-R., τ. 8, σ. 480.

9. Ζέπων, J.G-R., τ. 8, σ. 480. Α. Χρυσανθοπούλου, Συλλογὴ τοπικῶν τῆς Ἑλλάδος συνηθειῶν ἐξ ἐπισήμων πρὸς τὴν Ἑλλ. Κυβέρνησιν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀπαντήσεων, Ἀθήνησι 1853, σ. 33.

10. Ζέπων, J.G-R., τ. 8, σ. 463.



1) Ὁ ἀποκλεισμός τῶν θηλέων ἀπὸ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν τῶν γονέων τῶν, τὴν ὁποίαν ἐκληρονόμουν μόνον τὰ ἄρρενα τέκνα¹¹.

2) Ὁ ἀποκλεισμός τῆς συζύγου ἀπὸ τὴν περιουσίαν τοῦ ἀποθανόντος ἄνευ τέκνων καὶ ἄνευ διαθήκης ἀνδρός της, τὸν ὁποῖον ἐκληρονόμουν οἱ πλησιέστεροι αὐτοῦ συγγενεῖς¹².

3) Ἡ περιέλευσις τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἡ ὁποία εἰς πλείστας περιπτώσεις ἀπετέλει καὶ τὸ μοναδικὸν περιουσιακὸν στοιχεῖον, μόνον εἰς τὸν υἱόν. Ἐλλείψει υἱοῦ ἐλάμβανε ταύτην ὁ πλησιέστερος ἄρρην συγγενής, ποτὲ ὅμως ἡ θυγάτηρ¹³.

4) Ἡ δυνατότης τοῦ συζύγου νὰ λάβῃ διαζύγιον, ἐπειδὴ ἡ σύζυγός του ἦτο στεῖρα¹⁴.

5) Τὸ ἔθιμον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ σύζυγος παρελάμβανε καὶ ἑτέραν γυναῖκα, ὀνομαζομένην «σύγγριαν», πρὸς κοινὴν συμβίωσιν ὑπὸ τὴν αὐτὴν συζυγικὴν στέγην, ὅταν ἡ νόμιμος σύζυγός του ἔμενε στεῖρα ἢ ἔτικτε μόνον θήλεα τέκνα¹⁵.

Τὸ ἄδικον καὶ τὸ παράλογον πλείστων, ὡς τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα, ἐθιμῶν εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ συσταθέντα καὶ λειτουργήσαντα ἐπὶ Καποδίστρια δικαστήρια. Ταῦτα κατὰ τὴν ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης εἶχον νὰ ὑπερπηδήσουν, ὅπως ἦτο φυσικόν, σοβαρωτάτας δυσχερείας, συχνὰ δὲ προβληματιζόμενα ἐζήτουν ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου ἀπὸ τὴν Γραμματεῖαν τοῦ Δικαίου, ὅπως ἐκαλεῖτο τότε τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης.

Χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ἀπὸ 9 Δεκεμβρίου 1830 ἀνέκδοτος ἀναφορά, τὴν ὁποίαν ἀπευθύνει πρὸς τὴν «ἐπὶ τῆς Δικαιοσύνης Γραμματεῖαν» τὸ Πρωτόκλητον δικαστήριον "Ανδρου καὶ Κέας¹⁶.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου μνημονεύει εἰς τὸ ἐγγράφον τοῦ δύο τοπικὰς συνηθείας ἐπικρατούσας εἰς τὴν Ἀνδρον. Αὗται ὡς διατυποῦνται εἰς τὸ ἐγγράφον εἶναι αἱ ἐξῆς :

11. Ἰακ. Βισβίτζη, ἐνθ' ἀν., σ. 253. Ζέπων, J.G-R., τ. 8, σ. 480.

12. Ἰακ. Βισβίτζη, ἐνθ' ἀν., σ. 254.

13. Ἰακ. Βισβίτζη, ἐνθ' ἀν., σ. 253.

14. Γ. Α. Μάουρερ, ἐνθ' ἀν., τ. Α', σ. 140.

15. Σταύρου Σκοπετέα, Ἐγγραφα ἰδιωτικὰ ἐκ Δ. Μάνης τῶν ἐτῶν 1547 - 1830, Ἐπετηρὶς Ἀρχείου Ἱστορίας Ἑλλήν. Δικαίου, τ. 3, ἐν Ἀθήναις 1950, σ. 107. Πρβλ. καὶ Ἀπ. Δασκαλάκη, Ὁ θεσμός τῆς σύγκριας εἰς τὴν Μάνην, «Πελοποννησιακά», τ. Ι, σ. 80 ἐπ.. Μεν. Ἀ. Τουρτόγλου, Ἡ τεχνητὴ σπερματέγχυσις καὶ τὸ δίκαιον, «Ποινικὰ Χρονικά», Ἰούnius - Σεπτέμβριος 1958, ἀριθ. τευχ. 6 - 9, σ. 383.

16. Ὁλόκληρον τὸ κείμενον τῆς ἀναφορᾶς δημοσιεύεται ἐν τοῖς ἐπομένοις, σ. 30, ἀριθ. 1.



«Ἐν ἀνδρόγυνον, ἔχον υἱοὺς καὶ θυγατέρας, δίδει ἅπασαν τὴν περιουσίαν του ἔτι ζῶν ἢ μετὰ τὸν θάνατόν του εἰς ἓν τῶν τέκνων του, χωρὶς ν' ἀφήσῃ εἰς τὰ λοιπὰ τὸ παραμικρόν, ἢ, ἂν ἀφήσῃ, πολλὰ ὀλίγον μέρος, κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του. τοῦτο δὲ πράττει τὸ ἀνδρόγυνον, πλὴν συμβαίνει νὰ γενῇ καὶ ἄλλως· ὁ ἀνὴρ νὰ δώσῃ ἅπασαν τὴν περιουσίαν του εἰς ἓν τῶν τέκνων του, καὶ ἡ γυνὴ εἰς ἕτερον. ὅλα δὲ ταῦτα γίνονται μ' ἐγγράφα, ὀνομαζόμενα προικοσύμφωνα καὶ διαθήκας.

«Ὅσοι γενοῦν καλόγηροι, στεροῦνται τὸ δικαίωμα τῆς κληρονομίας ἀπὸ τὴν περιουσίαν τῶν γονέων των».

Τὸ δικαστήριον δὲν διστάζει νὰ καταδικάσῃ εὐθέως τὰς συνηθείας ταύτας θεωροῦν αὐτὰς ἀδίκους καὶ ἀπανθρώπους, διότι ἀποκαθιστοῦν «ἐν τῶν τέκνων εὐτυχές, τὰ δὲ λοιπὰ δυστυχῆ». Ἐπειδὴ ὁμως πληροφορεῖται ὅτι οἱ ἀδικηθέντες πρόκειται νὰ προσφύγουν εἰς αὐτό, ζητοῦντες δι' ἀγωγῶν τὴν ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου των, μὲ ἐπακόλουθον μεγάλην ἀναταραχὴν, ὁ Πρόεδρος τοῦ Πρωτοκλήτου Παναγ. Παπαδάκης εὐρίσκεται εὐλόγως πρὸ διλήμματος καὶ ζητεῖ ἀπὸ τὴν Γραμματεῖαν ὁδηγίας. Νὰ καταργήσῃ τὰς τοπικὰς ταύτας συνηθείας ἢ νὰ τὰς διατηρήσῃ¹⁷;

Εἰς τὴν Μάνην ὁμως ἡ κατάστασις ἦτο πολὺ σοβαρωτέρα. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀπὸ 23 Ὀκτωβρίου 1829 ἀνεκδότου ἀπαντήσεως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης εἰς τὰ ἐρωτήματα τοῦ Πρωτοκλήτου Λακωνίας¹⁸. Ἐκεῖ ἐδέσποζεν ἀπολύτως τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου¹⁹. Τὰ δὲ δικαστήρια δὲν εἶχον νὰ ἀντιμετωπίσουν ἀπλῶς συνηθείας ἀλογίστους αἱ ὁποῖαι ἐρρύθμιζον θέματα ἀστικοῦ κυρίως δικαίου, ἀλλ' εὐρίσκοντο καὶ ἐνώπιον ἐθίμων, ἀναφερομένων εἰς τὸ ποινικὸν δίκαιον, τῶν ὁποίων ἡ τυχὸν ἀνοχὴ ἐκ μέρους τῆς πολιτείας θὰ ἐσήμαινε διαφθοράν ἢ θὰ κατέλυε πᾶσαν ἔννοιαν κρατικῆς κυριαρχίας. Καὶ ἡ ἀπλὴ ἀκρόασις τοιούτων ἐθί-

17. Ἀξιζει νὰ σημειωθῇ ὅτι μετὰ πάροδον ἀρκετῶν μηνῶν, τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου 1831, ὁ αὐτὸς Πρόεδρος τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀνδρου καὶ Κέας ἐπανερχεται καὶ πάλιν δι' ἄλλου ἐγγράφου τοῦ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον Δικαιοσύνης, ὑπενθυμίζων εἰς αὐτὸ μὲ διακριτικότητά ὅτι μέχρι τότε οὐδεμίαν εἶχε λάβει ἀπάντησιν ἐπὶ τῶν ἐρωτημάτων του, καὶ ζητεῖ ὁδηγίας περὶ τοῦ πρακτέου καὶ δι' ἄλλην τοπικὴν συνήθειαν ἀντιβαίνουσιν πρὸς τὸν νόμον. Συγκεκριμένως ἐρωτᾷ ἂν πρέπει νὰ διατηρήσῃ τὴν τοπικὴν συνήθειαν «τὴν παραδεχομένην εἰς τὰ ἐγγράφα τοὺς συγγενεῖς ὡς μάρτυρας ἢ νὰ τὴν καταργήσῃ». Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ἐγγράφον μετὰ τοῦ ἐπισυναπτομένου ὑπ' ἀριθ. 79/19.2.1831 ὁμοίου τῆς Δημογεροντίας Ἀνδρου δημοσιεύονται ἐν τοῖς ἐπομένοις, σ. 31, ἀριθ. 2.

18. Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ἐγγράφον, τοῦ ὁποίου συντάκτης εἶναι ὁ Ἰωάννης Γενατᾶς, δημοσιεύεται ἐν τοῖς ἐπομένοις, σ. 32, ἀριθ. 3.

19. Γ. Α. Μάουρερ, ἐνθ' ἀν., τ. Α', σ. 141. Ἰω. Κισκήρα, Τὰ μοιρολόγια ὡς πηγὴ δικαίου τῆς Μάνης, «Λακωνικαὶ Σπουδαί», τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1975, σ. 182. Με ν. Ἀ. Τουρτόγλου, Τὸ ποινικὸν καὶ ἡ ἀποζημίωσις τοῦ παθόντος, Ἀθήναι 1960, σ. 128.



μων προεξέχει φρίκην κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης Ἰωάννου Γενατσᾶ.

Ἀλλὰ ποῖα ἦσαν τὰ ἔθιμα ταῦτα; Ἀναφέρομεν ἐνδεικτικῶς ὠρισμένα, τὰ ὁποῖα ἐσταχυολογήσαμεν ἀπὸ ἀνεκδότους καὶ ἐκδεδομένας πηγάς.

α) Τὸ εἰς τὴν Σπάρτην, ὅπως ἀποκαλοῦν τὴν Μάνην τὰ ἔγγραφα²⁰, ἰσχῦσαν ἔθιμον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ συνεργὸς ἀνθρωποκτονίας ἦτο ποινικῶς ἀνεύθυνος²¹.

β) Τὸ ἀκαταδίωκτον τοῦ ληστοῦ, ἐφ' ὅσον οὗτος ἐπετύγγανεν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἐγχειρήματος, ὅποτε μάλιστα δὲν ὑπεχρεοῦτο εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ προΐοντος τῆς ληστείας²¹.

γ) Τὸ ἔθιμον τῆς αὐτοδυνάμου ἱκανοποιήσεως τοῦ παθόντος²². Τοῦτο ἐκφράζει παραστατικώτατα ἡ ἐκ Μάνης παροιμία :

«Οἱ ἀδύνατοι καταγγέλουνε κι' οἱ δυνατοὶ ἐκδικειοῦνται»

ἡ ὁποία θεωρεῖ τὴν προσφυγὴν εἰς τὴν δικαιοσύνην ὡς ἀδυναμίαν²³.

δ) Ἡ ἐπικρατοῦσα φονικὴ συνήθεια, περὶ τῆς ὁποίας μᾶς πληροφορεῖ ὁ Μάουρερ. Κατ' αὐτήν, ὅταν κανεὶς «εἶχε συμπεριφερθῇ ὑβριστικῶς πρὸς ἄλλον καὶ δὲν εἶχε δώσει διὰ τοῦτο καμμίαν ἱκανοποίησιν, ἢ εἶχε δανείσει εἰς ἄλλον χρήματα, ἢ εἶχε προσφέρει ἄλλην τινὰ ὑπηρεσίαν καὶ δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβει διὰ τοῦτο καμμίαν ἀντιπαροχήν, συνετάσσετο περὶ τούτου ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξουσιοδοτεῖτο ὁ δανειστὴς εἰς ἓνα, δύο ἢ καὶ πλείονας φόνους εἰς ἣν περίπτωσιν ὁ ὀφειλέτης δὲν ἤθελε πληρώσει τὸ ὀφειλόμενον ποσὸν ἢ ἐκπληρώσει τὴν συμφωνηθεῖσαν ἀντιπαροχήν». Τοῦτο ἐσήμαινε, ὅπως πολὺ ὀρθῶς συμπεραίνει ὁ Μάουρερ, ὅτι ὁ δανειστὴς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀσκήσῃ ἐκδίκησιν αἵματος εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ὀφειλέτου καὶ νὰ φονεύσῃ ἀτιμωρητὴ ἓνα, δύο ἢ καὶ περισσοτέρους συγγενεῖς αὐτοῦ²⁴.

Εὐρεθέντες πρὸ μιᾶς τοιαύτης καταστάσεως εἰς τὴν Μάνην οἱ νομικοὶ τοῦ

20. Βλ. Δ. Β. Βαγιακάκου, Ὁ Ἰμβραῆμ ἐναντίον τῆς Μάνης, Ἀθῆναι 1961, σ. 64. Κωνστ. Τριανταφυλλοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 479.

21. Βλ. τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην ἀπάντησιν τοῦ Ὑπουργείου Δικαίου εἰς τὰ ἐρωτήματα τοῦ Πρωτοκλήτου Λακωνίας, σ. 32, ἀριθ. 3.

22. Γ. Α. Μάουρερ, ἐνθ' ἀν., τ. Α', σ. 432. Κωνστ. Τριανταφυλλοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 480. Ἰω. Κισκῆρα, ἐνθ' ἀν., σ. 182. Μεν. Ἀ. Τουρτόγλου, ἐνθ' ἀν., σ. 95 ἐπ.

23. Βλ. Μεν. Ἀ. Τουρτόγλου, Στοιχεῖα Ποινικοῦ Δικαίου καὶ Ἐγκληματολογίας εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ ἄσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τ. 5, ἐν Ἀθῆναις 1950, σ. 147.

24. Γ. Α. Μάουρερ, ἐνθ' ἀν., τ. Α', σ. 142 καὶ 427.



Καποδίστρια, ἀντιμετώπισαν τὰ δικαστικά πράγματα κατὰ τρόπον διάφορον τῆς ὑπολοίπου Ἑλλάδος.

Συνέστησαν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 184 Ψηφίσματος τῆς 28ης Σεπτεμβρίου 1830, δύο εἰδικὰ δικαστήρια διὰ τὴν Σπάρτην²⁵. Τὸ Πρωτόκλητον καὶ τὸ Ἑκκλητον. Ὁ τρόπος ὅμως τῆς λειτουργίας καὶ ἡ σύνθεσις τῶν δικαστηρίων τούτων ἔπρεπε, κατὰ τὴν πρόθεσιν τῶν διευθυνόντων τότε τὴν δικαιοσύνην, νὰ μὴν ἀντίκεινται ἐκ διαμέτρου πρὸς τὴν παλαιὰν κατάστασιν²⁶. Διὰ τοῦτο ἡ σύνθεσις τοῦ Πρωτοκλήτου ἀπετελέσθη ἀπὸ ἓνα δικαστὴν καὶ τρεῖς συμβούλους Σπαρτιάτας. Τὸ δικαστήριον τοῦτο δὲν εἶχε σταθερὰν ἑδραν. Ἐδίκαζε περιφερόμενον ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον καὶ ἐδέχετο καὶ προφορικῶς τὰς αἰτήσεις τῶν ἐνδιαφερομένων. Ἡ δύνατο συγχρόνως, κατὰ τὸ ψήφισμα, νὰ συντέμνῃ τὰς προθεσμίας κατὰ τὰς περιστάσεις. Ἡ σύνθεσις ἐπίσης τοῦ Ἑκκλητου ἦτο ὁμοία μὲ ἐκείνην τοῦ Πρωτοκλήτου μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ Ἑκκλητον εἶχε μόνιμον ἑδραν. Ἐλειτούργει δὲ καὶ τὸ δικαστήριον τοῦτο κατὰ τρόπον εἰδικόν²⁷.

Τὸ σημαντικὸν εἶναι ὅτι τὸ συστήσαν τὰ δύο αὐτὰ εἰδικὰ δικαστήρια 184 ψήφισμα δὲν ἐστέρησε καθόλου τοὺς τυχόν βλαπτομένους ἐκ τῶν ἀποφάσεων, τοῦ δικαιώματος νὰ προσφεύγουν εἰς τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον. Τὸ ἄρθρον 9 τοῦ ψηφίσματος ὠρίζεν: «Ὅστις νομίζει ἑαυτὸν ἡδικημένον, κ' ἐπικαλεῖται τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, χαίρει ὅλα τὰ δικαιώματα, τὰ ὅποια ὁ νόμος χορηγεῖ διὰ τὴν πρὸς τὸ ἀνώτατον προσφυγὴν· ἀλλ' ὀφείλει νὰ ἐκτελῇ τὰ παρὰ τῶν γενικῶν νόμων διαταττόμενα».

Ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ ἰδιαιτέρα κατάστασις τῆς Μάνης ἐπέβαλε τὴν ἀνάγκην διαφόρου «διαχειρίσεως τῆς δικαιοσύνης» διὰ τῆς ἰδρύσεως ἐκεῖ εἰδικῶν δικαστηρίων²⁸ δὲν ἀνῆκε μόνον εἰς τοὺς νομικοὺς τοῦ Καποδίστρια. Τὴν ἰδίαν ἀποψιν, διὰ τὴν σύστασιν ἀναλόγων δικαστηρίων, εἶχεν ἐκφράσει καὶ ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης²⁹. Τοῦτο προσδίδει ἰδιάζουσαν βαρύτητα, διότι ἡ γνώμη προήρχετο ἀπὸ

25. Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, ἀριθ. 82, ἔτ. Ε', 18 Ὀκτωβρίου 1830, σ. 391.

26. Μεν. Ἀ. Τουρτόγλου, Τὸ φονικὸν καὶ ἡ ἀποζημίωσις τοῦ παθόντος, Ἀθῆναι 1960, σ. 125.

27. Σχετικὴν πρᾶξιν διορισμοῦ συμβούλων εἰς τὰ συσταθέντα εἰδικὰ δικαστήρια βλ. δημοσιευομένην ὑπὸ τοῦ Ἀπ. Δασκαλάκη (Ἀρχεῖον Τζωρτζάκη - Γρηγοράκη, Ἀνέκδοτα ἱστορικὰ ἔγγραφα Μάνης (1810 - 1835), Ἀθῆναι 1976, σ. 314, ἀριθ. 256).

28. Πρβλ. τὸ 184 ψήφισμα.

29. Βλ. Ἑλ. Μπελιᾶ, Δύο σχέδια ἀφορῶντα εἰς τὴν σύστασιν εἰδικῶν δικαστηρίων εἰς τὴν Μάνην (1835 - 1836), Πρακτικὰ Α' Διεθνoῦς Συνεδρίου Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν (1975), σ. 226.



βαθύν γνώστην τῶν ἠθῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τῆς ψυχολογίας τῶν Μανιατῶν.

Ἐκτὸς τούτου εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ νομοθέτης τοῦ ὑπ' ἀριθ. 184 ψηφίσματος, συνέταξε τοῦτο σαφῶς ἐπηρεασμένος ἀπὸ δύο σχέδια ὑποβληθέντα εἰς τὸν Καποδίστριαν καὶ ἀφορῶντα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Λακωνίας καὶ τῆς Μάνης εἰδικώτερον. Εἰς τὸ πρῶτον τῶν σχεδίων, τῆς 15ης Ἰανουαρίου 1830, ὁ συντάκτης αὐτοῦ Λυκοῦργος Λογοθέτης, ἑκτακτος Ἐπίτροπος Λακωνίας καὶ Κάτω Μεσσηνίας, εἰσηγεῖται εἰς τὸν Κυβερνήτην Ἰωάννην Καποδίστριαν: «Νὰ συστηθῇ ἐν Πρωτόκλητον Δικαστήριον εἰς τὴν Σπάρτην, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι πάντοτε εἰς κίνησιν ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας ταύτης, διὰ νὰ συνηθίσῃ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ κρίνονται νομίμως καὶ νὰ λαμβάνωσι νόμιμον πέρας αἱ διαφοραί των, χωρὶς νὰ τολμῶσι πλέον νὰ κρίνονται διὰ τῶν ἀρμάτων». Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ δεύτερον, συντάκτης αὐτοῦ εἶναι ὁ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἑκτακτος Ἐπίτροπος Ἀ. Μεταξᾶς καὶ φέρει ἡμερομηνίαν 28 Ἰουλίου 1830. Μεταξὺ ἄλλων εἰσηγήσεών του περιέχεται καὶ ἡ ἐξῆς σημαντικὴ: «Νὰ συστηθῇ Δικαστήριον συγκείμενον ἀπὸ ἓνα πρόεδρον ξένον, ἀπὸ ἑξ συνδικαστὰς ἐντοπίους καὶ ἀπὸ γραμματέα καὶ ὑπογραμματέα ξένους»³⁰.

Τὴν ἑκδοσιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 184 ψηφίσματος ἠκολούθησαν δύο Ἐγκύκλιοι τοῦ, ἀντικαθιστῶντος προσωρινῶς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Γραμματείαν τοῦ Δικαίου τὸν Ἰωάννην Γενατᾶν, Βιάρου Καποδίστρια πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν κατὰ τὴν Σπάρτην Δικαστηρίων Πρωτοκλήτου καὶ Ἐκκλήτου.

Ἡ πρώτη, ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Νοεμβρίου 1830³¹, εἶναι εἰδικωτέρα, περιοριστικῶς ἀσχολουμένη μὲ τὴν νοοτροπίαν τῶν Σπαρτιατῶν καὶ τῶν ἐκεῖ ἐφαρμοζομένων ἐθίμων, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δευτέραν, τῆς 15ης Δεκεμβρίου 1830³²,

30. Δ. Β. Βαγιακάκου, Σύμμεικτα. Δύο σχέδια ἀφορῶντα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς Μάνης κατὰ τὴν Καποδιστριακὴν περίοδον, «Λακωνικαὶ Σπουδαί», τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1972, σ. 481. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ὅτι καὶ ἐπὶ Ὀθωνος συνετάγησαν ὁμοίως δύο σχέδια διὰ τὴν σύστασιν εἰς τὴν Μάνην εἰδικῶν δικαστηρίων ἐχόντων ἐξαιρετικὴν δικαιοδοσίαν. Τοῦ πρώτου (1835) συντάκτης ἦτο ὁ Γ. Πραϊδης· τοῦ δευτέρου (1836) ὁ Ἰ. Ρίζος. Ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ ὑπαχθῇ ἡ Μάνη εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν εἰδικῶν δικαστηρίων ἐπεκρίθη ὑπὸ τῶν νομικῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τῆς ἰδίας δὲ γνώμης ἦτο καὶ ὁ τότε (1837) Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Ἀ. Πάϊκος πιστεύων ὅτι ἡ τυχὸν ἐφαρμογὴ εἰδικοῦ δικονομικοῦ καθεστῶτος εἰς τὴν Μάνην, θὰ ἐπέφερε διάσπασιν εἰς τὴν ἐνότητα τοῦ δικαίου. Τὰ δύο σχέδια παραπεμφθέντα ἀκολούθως εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας ἀπερρίφθησαν (βλ. Ἐλ. Μπελιᾶ, ἐνθ' ἀν., σ. 229).

31. βλ. ταύτην δημοσιευομένην ὑπὸ Μεν. Ἀ. Τουρτόγλου, ἐνθ' ἀν., σ. 125 ἐπ.

32. Ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ὑπὸ τοῦ Μάουερ (Das griechische Volk, I, 546 - 554), ἀναμεταφρασθεῖσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ Ε. Καραστάθη (Ὁ Ἑλληνικὸς

τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον εἶναι γενικωτέρας φύσεως³³.

Μεταξὺ τῶν λεπτομερῶν ὁδηγιῶν αἱ ὁποῖαι παρέχονται, κυρίως διὰ τῆς πρώτης Ἐγκυκλίου, ὁ Βιάρος Καποδίστριας σημειοῖ ἐν σχέσει πρὸς τὰς τοπικὰς συνηθείας τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: «...ὑπάρχουν ἐκεῖ (εἰς τὴν Μάνην) τοπικαὶ συνήθειαι, καὶ παράλογοι συνήθειαι· καὶ ἔργον σας εἶναι, αἱ συνδιαλλαγὰὶ νὰ μὴ περιέχουν τὰ παράδοξα τῶν συνηθειῶν των, ὡς αἷμα ἀντὶ αἵματος καὶ ἄλλα ὅμοια».

Παραλλήλως ὅμως πρὸς ὅσα ἐθέσπισεν ἡ Κυβέρνησις διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 184 ψηφίσματος καὶ τῶν ἐνημερωτικῶν ἐγκυκλίων ὁδηγιῶν τῆς, διὰ τῶν ὁποίων συνίστα τὴν ἀμείλικτον δίωξιν τῶν ἐγκληματικῶν συνηθειῶν, τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης εἰς πᾶσαν παρουσιαζομένην περίπτωσιν ὅταν ἐπρόκειτο περὶ Μανιατῶν, ἄλλοτε μὲν παρέβλεπε τοὺς δικονομικοὺς ὁρισμοὺς ἄλλοτε δὲ ἐπιδεικνύον μεγάλην ἐλαστικότητα, ἡρμήνευε τὰς κειμένας διατάξεις μὲ ἐξαιρετικὴν εὐρύτητα.

Χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ ὁδηγία, τὴν ὁποίαν δίδει ὁ Γενατᾶς πρὸς τὸ Πρωτόκλητον Δικαστήριον Καλαμάτας ἐξ ἀφορμῆς μὴ ἐμπροθέσμου ἐμφανίσεως μαρτύρων: «Ἡ ἄγνοια τῶν νόμων, γράφει ὁ Γενατᾶς, ὡςάκις δίδεται δι' αἰτιολογίαν ἀπὸ Σπαρτιάτην, ἔχει βάρος περισσότερον, παρ' ἄλλον τινα»³⁴. Εἰς ἄλλην δὲ περίπτωσιν ὁ αὐτὸς Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Προέδρους τῶν Πρωτοκλήτων Ἀνδρούσης καὶ Καλαμάτας³⁵, ὑποστηρίζει ὅτι ἐφ' ὅσον τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ὑπηγόρευεν ἐξαίρεσιν τόσον ἐκτεταμένην διὰ τὴν Σπάρτην, πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸν ὅτι καὶ ἡ διάταξις τοῦ ἀρθροῦ 65 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 152 «περὶ Διοργανισμοῦ τῶν Δικαστηρίων» ψηφίσματος³⁶, δὲν ἔχει ἐφαρμογὴν ὡς πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας.

Συγκεκριμένως τὸ ἀρθρον 65 ὥριζεν ὅτι ἀρμόδιος ἐγκληματικὸς δικαστὴς πρὸς ἐξέτασιν καὶ κρίσιν τῶν γενομένων κατηγοριῶν ἦτο ἐκεῖνος, ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ὁποίου ἐτελέσθη τὸ ἐγκλημα. Τῆς διατάξεως ὅμως ταύτης ὑφίστατο, κατὰ τὸν Γενατᾶν, ἐξαίρεσις «ὅταν ὁ ἐγκαλούμενος εἶναι Σπαρτιάτης», ὅποτε

λαός, τ. Α', σ. 429 ἐπ.). Τὸ πρωτότυπον τῆς Ἐγκυκλίου ταύτης ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου (τευχ. Γ', 1954, σ. 118 - 122).

33. Κωνστ. Τριανταφυλλοπούλου, ἐνθ' ἀν., σ. 480.

34. Γ. Α. Κ., Ἐκθέσεις τῆς ἐπὶ τοῦ Δικαίου Γραμματείας, τ. 8 (5499 - 4463), Ἰανουάριος 1831.

35. Τὸ κείμενον τῶν ἀνεκδότων δύο τούτων ἐγγράφων δημοσιεύεται ἐν τοῖς ἐπομένοις, σ.

36 καὶ 37, ἀριθ. 4 καὶ 5.

36. Πολιτικὴ καὶ Ἐγκληματικὴ Διαδικασία, εἰς τὴν ὁποίαν προηγεῖται τὸ περὶ Διοργανισμοῦ Δικαστηρίων ὑπ' ἀριθ. 152 ψήφισμα μετὰ τῶν Διαταγμάτων ὑπ' ἀριθ. 153 - 160, ἐκ τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφίας, ἐν Αἰγίνῃ 1830, σ. 7.



καὶ ἔπρεπε νὰ σταλῇ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Σπάρτης διὰ νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν δικαστηρίων τῆς. Εἰς τὰς ὁδηγίας δὲ ταύτας προβαίνει ὁ Γενατᾶς παραβλέπων τὸ ἄρθρον 64 τοῦ αὐτοῦ ψήφισματος, τὸ ὁποῖον ὠριζε ρητῶς ὅτι αἱ περὶ δικαιοδοσίας ἐξαιρέσεις μόνον διὰ νόμου ἡδύναντο νὰ προσδιορισθοῦν. Καὶ τοιοῦτος νόμος ἦτο ἀνύπαρκτος.

Αἱ προσπάθειαι αὗται τὰς ὁποίας κατέβαλλον οἱ νομικοὶ τοῦ Καποδίστρια πρὸς δημιουργίαν εὐνομίας εἰς τὴν Μάνην καὶ ἐξαφάνισιν ἀπαραδέκτων συνηθειῶν ἀνεκόπησαν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου. Τὸ ὑπ' ἀριθ. 88 ψήφισμα τῆς 20ῆς Ἰανουαρίου 1832 κατήργησε τὰ συσταθέντα εἰς τὴν Μάνην εἰδικὰ δικαστήρια, μετὰ τὴν αἰτιολογίαν ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν ἐκεῖ διατρεζάντων τὰ δικαστήρια ταῦτα ἔμειναν εἰς ἀδράνειαν³⁷. Συγχρόνως τὸ αὐτὸ ψήφισμα ὥρισεν ὅτι αἱ μεταξὺ τῶν κατοίκων διαφοραὶ θὰ ἐπελύοντο συμβιβαστικῶς παρὰ τῶν ἐπιτοπίων δημογερόντων, μέχρις ὅτου ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις λάβῃ τὰ προσήκοντα μέτρα.

Τὴν κατάργησιν τῶν εἰδικῶν δικαστηρίων ἐπηκολούθησε βραδύτερον, τὸν Ὀκτώβριον 1832, τὸ πρωτοφανὲς μέτρον τῆς καταργήσεως καὶ ὅλων τῶν ἄλλων δικαστηρίων, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 38 διατάγματος, πλὴν τῶν Εἰρηνοδικείων³⁸. Ἡ ἐπανασύστασις καὶ λειτουργία αὐτῶν, ἐξαιρέσει τῶν ἐπειγόντως ἅμα τῇ ἀφίξει τῆς ἀντιβασιλείας συσταθέντων τριῶν ἐγκληματικῶν δικαστηρίων, ἐπετεύχθη μόλις τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1835³⁹.

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν εὕρίσκετο ἡ δικαιοσύνη, κατὰ τὰ πρῶτα μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἔτη εἰς τὴν Μάνην, ἐπακόλουθον τῶν εἰδικῶν συνθηκῶν αἱ ὁποῖαι ἐκράτησαν ἐκεῖ ἐπὶ τουρκοκρατίας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβληθῇ ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡμέρας εἰς τὴν ἄλλην μετὰ τὴν λῆψιν ἔστω καὶ δραστηκῶν νομοθετικῶν μέτρων. Διὰ τὴν ἐκρίζωσιν ἀλογίστων ἐθίμων καὶ ἀπαραδέκτων συνηθειῶν ἔπρεπε, ὥς ἦτο φυσικόν, νὰ παρέλθῃ χρόνος καὶ μάλιστα ἱκανός, ἀφοῦ ἤδη τὸ ἔτος 1834, ὥς μαρτυρεῖ ὁ Μάουρερ καὶ δὴ ἐπὶ τῆς ὑπουργίας του, ἀπηγγέλθη, συμφώνως πρὸς τὴν ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐφαρμοζομένην εἰς τὴν Μάνην ἀπονομὴν τῆς δικαιοσύνης, θανατικὴ ἀπόφασις ὑπὸ οἰκογενειακοῦ συμβουλίου, καὶ ἐξετελέσθη μάλιστα ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπαγγελίαν τῆς⁴⁰. Ἐξ ἄλλου ἀναφορὰ τοῦ ἐπισκόπου Γυθείου Ἰωσήφ

37. Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, ἀριθ. 6 τῆς 23ης Ἰανουαρίου 1832, σ. 25 - 26.

38. Γ. Α. Μάουρερ, ἐνθ' ἀν., σ. 445.

39. Κωνστ. Τριανταφυλλοπούλου, Τὸ νομοθέτημα περὶ Ἀρμενοπούλου καὶ ἐθίμων καὶ ἡ ἐκθεσις τῆς νομοθετικῆς ἐπιτροπῆς. Ἀνατύπωσις ἐκ τῶν ἐπισήμων πρακτικῶν τοῦ Πρώτου Συνεδρίου τῶν Δικηγορικῶν Συλλόγων τοῦ Κράτους, Ἀθῆναι 1928, σ. 8.

40. Γ. Α. Μάουρερ, ἐνθ' ἀν., σ. 69.



πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τὸ 1864, εἶναι ἐξαιρετικῶς διαφωτιστικὴ περὶ τοῦ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, εὐρύτατα ἐφαρμοζομένου ἐθίμου τῶν «συγγριῶν». Εἰς τριάκοντα ἀνέρχονται τὰ μετὰ συγγριῶν συζῶντα ζεύγη εἰς τοὺς δήμους Λαγίας, Κολοκυνθίου, Μαλαυρίου, Καρυουπόλεως καὶ Γυθείου, ὡς ἐμφαίνει ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπισυναπτομένη εἰς τὴν ἀναφορὰν του κατά-στασις⁴¹.

Ἡ πάροδος τοῦ χρόνου, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπέφερε βαθμιαίως τὴν ἐξάλειψιν τῶν ἀπαράδεκτων ἐθίμων, ἡ δὲ κατάστασις τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν Μάνην προσ-ηρμόσθη πλήρως εἰς τὸν ρυθμὸν τοῦ ὑπολοίπου Ἑλληνικοῦ χώρου. Εἰς τοὺς νομι-κοὺς ὅμως τῆς περιόδου τοῦ Καποδίστρια πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ τιμὴ ὅτι, εὐ-ρεθέντες ἐνώπιον χαώδους καταστάσεως, πρῶτοι αὐτοὶ ἐν μέσῳ παντοειδῶν δυσ-χερειῶν κατέβαλον τὰς πρώτας σοβαρὰς προσπάθειας διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς στά-θμης τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν Μάνην.

41. Σταύρου Σκοπετέα, ἐνθ' ἀν., σ. 107.

